

Stalle kanonickie w katedrze łacińskiej we Lwowie¹

Dod ścianami długiego i ciemnego prezbiterium katedry łacińskiej we Lwowie znajdują się okazałe dwurzędowe stalle kanonickie, wykonane z drewna bajcowanego na kolor ciemnobrązowy (il. 1). Ich zapiecki, artykułowane za pomocą hermowych pilastrów z kapitelami kompozytowymi i liściastymi wolutami w miejscu baz, zawierają po 13 pól z każdej strony, zamkniętych półkoliście. Pilastry dźwigają belkowanie z wydatnym gzymsem wspartym na konsolach. Belkowanie zostało z obydwu stron wyprowadzone w kierunku wschodnim, tworząc zwieńczenia portali, prowadzących (od północy) do zakrystii wikaryjskiej i (od południa) do dawnego tzw. ermitażu arcybiskupa Wacława Hieronima Sierakowskiego. Z ciemną tonacją architektury stalli kontrastują pozłacane elementy dekoracji figuralnej i ornamentalnej. Na zapieckach znajduje się 12 płaskorzeźbionych postaci *Apostolów*, umieszczonych w co drugim polu, zamkniętym płasko rozłożoną konchą. Pozostałe pola oraz płyciny fryzu belkowania są wypełnione płaskorzeźbionymi emblematami związanymi ze stanem kapłańskim (księgi, pastorały, krzyże, infuły, kapelusze kardynalskie, kielichy, płonące pochodnie) w otoczeniu delikatnej ornamentyki roślinnej. Wśród owych insygniów znalazły się bardzo interesujące elementy, odnoszące się wprost do kapituły katedralnej. W pierwszej od wschodu parze pól zaplecków widzimy godła kapituły – postacie Matki Boskiej Niepokalanej na globie wspartym na lwie (il. 8), a w trzeciej parze – dystynktoria kanonickie (il. 9). Ponadto w dolnej partii każdego z pól zaplecków znajdują się dwie płyciny wypełnione kompozycjami z ornamentu okuciowego z drobnymi elementami kartuszowymi, a konsole gzymsu koronującego są ozdobione na przemian liśćmi akantu i kartuszami. Tylko częściowo pozłacane są kwadratowe płyciny fryzu belkowania ponad kapitelami pilastrów, wypełnione ornamentem okuciowym, a bez pozłoty pozostawiono wewnętrzne podziały pól zaplecków oraz ciągle motywy zdobiące belkowanie (astragal, kostki, kimation joński – w niezbyt klasycznej stylizacji).

Literatura przedmiotu nie zawiera wielu informacji na temat stalli katedralnych. Tadeusz Mańkowski, który natrafił na umowę z Janem Kruszanowskim dotyczącą wykonania dekoracji stalli, napisał: „Według kontraktu z 19 kwietnia 1771 miał on [Kruszanowski] »ornament do stallów według podanego abrysu JP. Architekta zrobić«, a w nim wazony, festony, trofea, i insygnia kościelne, wszystko rzeźbione w drzewie. Późnobarokowe stalle w prezbiterium katedry miały według tego projektu otrzymać rokokowe zakończenie ornamentalne od góry”². W monograficznym opracowaniu katedry z r. 2013 znajdujemy zapis: „Stalle kanonickie, wraz z oprawami

¹ Za pomoc w gromadzeniu materiałów i konsultacje dziękuję dr Magdalenie Piwockiej, mgr. Jerzemu Petrusowi, mgr. Aleksemu Łozińskiemu i mgr. Marcinowi Biernatowi

² T. Mańkowski, *Lwowska rzeźba rokokowa*, Lwów 1937, s. 128; tekst umowy z 1771, s. 166 (oryginał w Centralnym Państwowym Archiwum Historycznym Ukrainy we Lwowie [dalej: CPAH-Lw.], 197/2/1159, k. 5v-6r).

A

B

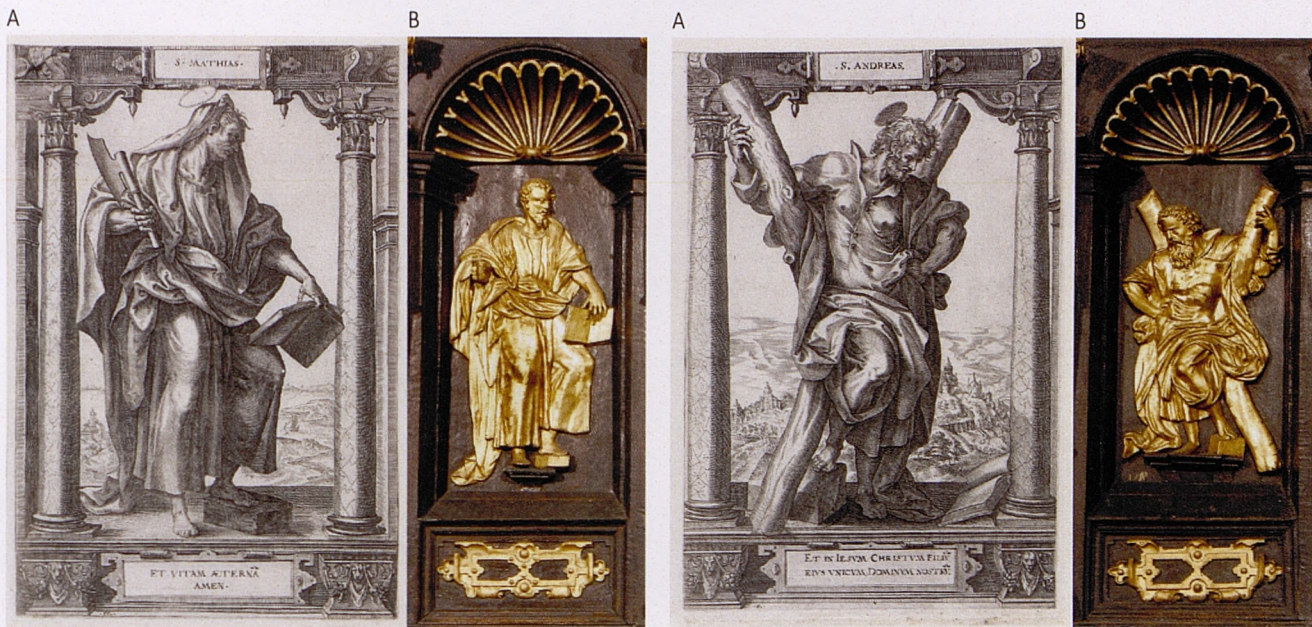
Il. 1. Stalle kanoniczne, katedra łacińska we Lwowie, A. Strona północna; B. Strona południowa, fot. D. Błażewski

otworów wejściowych w ścianach bocznych prezbiterium, proj. Piotr Polejowski, wyk. przez stolarzy z Obrozszyzna, 1769–1770, dekorowane przez snycerza Jana Kruszanowskiego w r. 1771, pomalowane i pozłoczone przez Józefa Jaźwińskiego w r. 1789, uzupełnione, pomalowane i pozłoczone w r. 1844³. W trakcie inwentaryzacji wykonano i opublikowano jedynie całościowe fotografie obydwu części stali, na których szczegóły nie są wystarczająco czytelne. Żadna z cytowanych wzmianek nie wspomina o płaskorzeźbach *Apostołów*.

Uzyskanie kompletu fotografii poszczególnych elementów stali (wyk. mgr Aleksy Łoziński ze Lwowa) narzuca konieczność samokrytycznego odrzucenia ustaleń z r. 2013 i podjęcia na nowo historycznej i formalnej analizy zabytku. Przejrzenie szczegółowej dokumentacji fotograficznej natychmiast ujawniło bowiem zupełną nieprzystawalność płaskorzeźb *Apostołów* do repertuaru form rzeźbiarskich obowiązujących w środowisku lwowskim ok. 1770 roku. Kolejny krok to identyfikacja wzorów sześciu z nich, w postaci miedziorytów wchodzących w skład serii rytowanej w r. 1578 przez Hieronima Wierixa według wzorów Martena de Vos⁴ (il. 2–7). Fakt ten

³ J. Adamski, M. Biernat, J.K. Ostrowski, J. Petrus, *Katedra łacińska we Lwowie (Materiały do dziejów sztuki sakralnej na ziemiach wschodnich dawnej Rzeczypospolitej, red. J.K. Ostrowski, cz. I: Kościoły i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa ruskiego, t. 21)*, Kraków 2013, s. 89.

⁴ Bardzo efektowna seria rycin jest szeroko znana, zob. m.in. M. Mauquoy-Hendrickx, *Les estampes des Wierix conservées au Cabinet des estampes de la Bibliothèque Royale Albert Ier. Catalogue raisonné, cz. 2*, Bruxelles 1979, s. 169–170, poz. 868–881.

Il. 2. Św. Maciej. A. Ryt. Hieronim Wierix wg wzorów Martena de Vos, Gabinet Rycin Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie; B. Płaskorzeźba w stallach katedry łacińskiej we Lwowie, fot. A. Łoziński

Il. 3. Św. Andrzej. A. Ryt. Hieronim Wierix wg wzorów Martena de Vos, Gabinet Rycin Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie; B. Płaskorzeźba w stallach katedry łacińskiej we Lwowie, fot. A. Łoziński

rzuca nowe światło na obecność na stallach motywów o wyraźnym charakterze okuciowym, które mogły być brane za szczególną redakcję ornamentyki regencyjnej (zastosowanie ornamentów cęgowych w dziele powstałym ok. r. 1770 byłoby dowodem zapóźnienia o ponad 20 lat, ale ostatecznie można je było uznać za wyraz konserwatyzmu drugorzędnego artysty).

Konkluzja jest jasna: mamy do czynienia z dziełem niejednorodnym. Przynajmniej część architektury stalli, płaskorzeźby *Apostolów* i późnomanierystyczne elementy ornamentalne pochodzą z 1. tercji XVII wieku⁵, a „abrys JP. Architekta”, czyli Piotra Polejowskiego, odnosił się tylko do części ornamentyki, wykonanej w r. 1771 przez Jana Kruszanowskiego. Na takie rozwiązanie wskazuje zresztą literalne odczytanie tekstu umowy, w którym nie ma ani słowa na temat płaskorzeźb figuralnych.

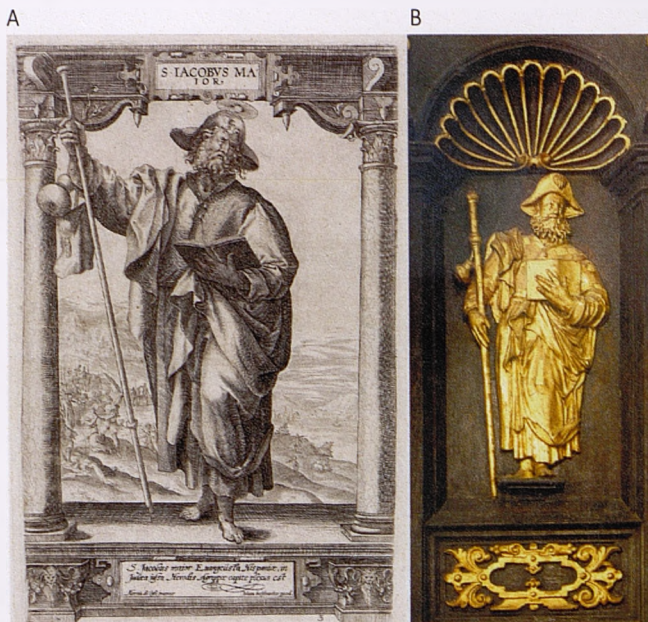
Dostępne dane historyczne pozwalają na doprecyzowanie powyższych stwierdzeń. W *Historii miasta Lwowa* Józefa Bartłomieja Zimorowicza znajdujemy informację, że stalle („exedria sacerdotalia”) zostały ufundowane przez Łukasza Kalińskiego (1565–1633), kanonika, a od r. 1626 biskupa nikopolskiego i sufragana lwowskiego⁶. Zimorowicz przypisuje Kalińskiemu także fundację ołtarza głównego, ale w rzeczywistości była to w najlepszym razie współfundacja, wraz z arcybiskupem Janem Andrzejem Próchnickim. Ów niezachowany ołtarz powstał w r. 1616, co jednak nie jest bezpośrednią wskazówką co do datowania stalli. Należy natomiast zwrócić uwagę na rok 1626, kiedy to Łukasz Kaliński uzyskał godność biskupią, oraz 1627, kiedy został dziekanem kapituły. *Terminus ante quem* wyznacza najpewniej data jego śmierci⁷.

Do odnowienia stalli i uzupełnienia ich dekoracji przystąpiono w ramach wielkiego programu modernizacji katedry łacińskiej, podjętego przez arcybiskupa Wacława Hieronima Sierakowskiego. W księdze *expensów*, którą

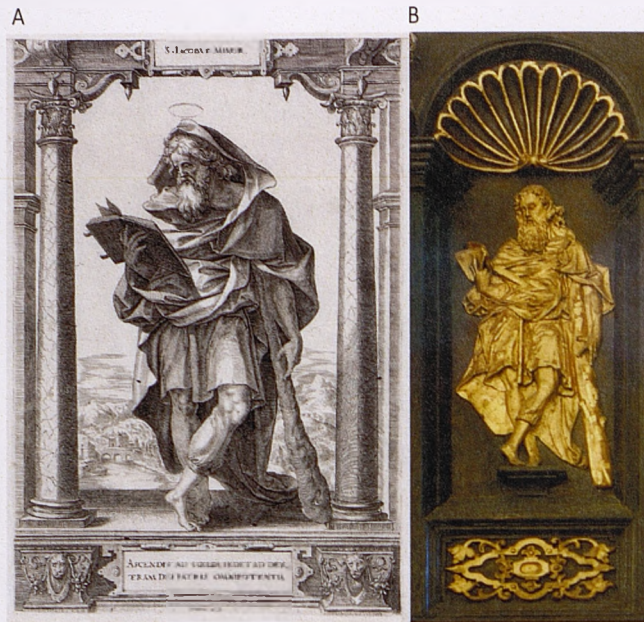
⁵ Dwufazowość powstania stalli potwierdza P. Sadlej, *Dokumentacja prac konserwatorskich konserwacja drewnianych stall kanonickich z prezbiterium katedry lwowskiej obrządku łacińskiego. I etap*, Warszawa–Lwów 2021, s. 3, 6. (W r. 2021 podjęto konserwację stalli, które zostały rozmontowane i obecnie czekają na możliwość podjęcia dalszych prac).

⁶ J.B. Zimorowicz, *Historia miasta Lwowa, Galicji i Lodomerii królestw stolicy*, tłum. M. Piwocki, Lwów 1835, s. 354; Józefa Bartłomieja Zimorowicza pisma do dziejów Lwowa odnoszące się, wyd. K. Heck, Lwów 1899, s. 213; zob. też M. Dzieduszycki, *Kościół katedralny lwowski obrządku łacińskiego*, Lwów 1872, s. 38; M. Gębarowicz, *Szkice z historii sztuki XVII w.*, Toruń 1966, s. 19; Adamski, Biernat, Ostrowski, Petrus, *op. cit.*, s. 23.

⁷ Szczegóły biograficzne dotyczące Łukasza Kalińskiego wg P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965–1999. Słownik biograficzny*, Warszawa 2000, s. 191.

Il. 4. Św. Jakub st. A. Ryt. Hieronim Wierix wg wzorów Martena de Vos, Gabinet Rycin Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie; B. Płasko-rzeźba w stallach katedry łacińskiej we Lwowie, fot. A. Łoziński

Il. 5. Św. Jakub mł. A. Ryt. Hieronim Wierix wg wzorów Martena de Vos, Gabinet Rycin Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie; B. Płasko-rzeźba w stallach katedry łacińskiej we Lwowie, fot. A. Łoziński

Il. 6. Św. Szymon. A. Ryt. Hieronim Wierix wg wzorów Martena de Vos, Gabinet Rycin Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie; B. Płasko-rzeźba w stallach katedry łacińskiej we Lwowie, fot. A. Łoziński

Il. 7. Św. Mateusz. A. Ryt. Hieronim Wierix wg wzorów Martena de Vos, Gabinet Rycin Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie; B. Płasko-rzeźba w stallach katedry łacińskiej we Lwowie, fot. A. Łoziński

prowadzili prowizorowie fabryki katedralnej, wypłata „Stolarzom obroszyńskim robiącym stalla na kątrakt [*sic!*]” pojawia się po raz pierwszy 7 (?) października 1769, a podobnie sformułowane tytuły płatności powtarzają się systematycznie do 19 października 1770⁸. Łącznie stolarze z Obroszyna, wsi, w której mieściła się letnia rezy-

⁸ CPAH-Lw., 197/2/1239, k. 30r, 31r, 31v, 32r, 32v, 37v. Brak pewności co do daty pierwszej wypłaty wynika z niejasności zapisu. Nieco powyżej znajduje się bowiem notatka dotycząca płatności 7.10 w sobotę (oznaczenie poprawne), a wypłatę dla stolarzy zaksięgowano pod datą 6.10, sobota.

dencja arcybiskupów lwowskich, zarobili w ten sposób 560 złp. Ponadto 3 maja 1770 i 28 marca 1771 płacono „Kowalowi obro-
szyńskiemu za robienie klamer do stallów”⁹.

Wkrótce potem, 19 kwietnia 1771, pro-
wizorowie fabryki, kanonicy Antoni Podha-
jecki i Baltazar Watraszyński, zawarli wspo-
mnianą wyżej umowę ze snycerzem Janem
Kruszanowskim, dotyczącą rzeźbiarskiej
dekoracji stalli. Honorarium artysty było
bardzo wysokie i wynosiło 40 czerw. zł, czyli
720 złp¹⁰. Pierwsza rata wynosząca 360 złp
została wypłacona już 21 kwietnia 1771,
a kolejna, w wysokości 180 złp – 23 sier-
pnia. Brakujące 180 złp (10 czerw. zł) najwy-
raźniej wypłacono artyście 4 września wraz
z zadatkiem na prace przy dekoracji filarów
w korpusie katedry, objęte nową umową
z 1 września¹¹.

Warto zwrócić uwagę, że wykonujący de-
koracje stalli snycerz, zapewne korzystający
z pomocy jednego lub dwóch czeladników,
w ciągu ok. czterech miesięcy zarobił niemal
tyle samo, co cała grupa (przynajmniej
dwóch lub trzech) stolarzy przez cały rok.
Nie znając wszystkich okoliczności reali-
zacji omawianych prac, nie można jednak
z tej obserwacji wyciągać dalej idących
wniosków. Bardzo trudno ustalić, jaki był
zakres prac stolarskich przy stallach¹². Ich
dostępny ogląd nie ujawnia różnic, jeżeli
chodzi o gatunki użytego drewna i tech-
niczne opracowanie poszczególnych partii.

Rozpoznanie stylistyczne prowadzi do wniosku, że w latach 1769–1770 wykonano ścianki zaplecków, na te
których rozmieszczono wyrzeźbione przez Kruszanowskiego insygnia i ornamenty, na co wskazuje forma płycin
o miękkich, falujących kształtach. Na ten sam czas wykonania wskazuje płomienista stylizacja liści zdobiących
woluty wspierające pilastry.

Tak więc projekt Piotra Polejowskiego, na podstawie którego pracował Jan Kruszanowski, obejmował przede
wszystkim elementy dekoracyjne¹³. Trzeba zwrócić uwagę na pewną powściągliwość, którą wykazali architekci
i snycerz w odniesieniu do 150-letniego obiektu. Motywy ornamentalne dodane w r. 1771 – przede wszystkim

Il. 8. Godło kapituły katedralnej
lwowskiej, płaskorzeźba w stallach
katedry tacińskiej we Lwowie,
fot. A. Łoziński

Il. 9. Dystynktorium kapituły katedralnej
lwowskiej, płaskorzeźba w stallach
katedry tacińskiej we Lwowie,
fot. A. Łoziński

Il. 10. Dystynktoria kapituły katedralnej lwowskiej, wzór z 1743 r. A–B. Muzeum
Historyczne we Wrocławiu; C. Zbiory pryw., fot. D. Błażewski

⁹ CPAH-Lw., 197/2/1239, k. 32r, 42r.

¹⁰ Mańkowski, *op. cit.*, s. 166 (oryginał w CPAH-Lw., 197/2/1159, k. 5v–6r).

¹¹ Umowę publikuje Mańkowski, *op. cit.*, s. 166 (oryginał w CPAH-Lw., 197/2/1159, k. 6r–6v). Wypłaty odnotowano w CPAH-Lw., 197/2/1239, k. 43r, 49v, 50r. Według umowy Kruszanowskiemu przysługiwało 20 czerw. zł (360 złp) zadatku, a 4.09 wypłacono mu 540 złp (30 czerw. zł).

¹² Wg Sadlej, *op. cit.*, s. 6, w latach 1769–1770 dodano frontowy rząd siedzisk.

¹³ Niezależnie od powyższych ustaleń dotyczących charakteru płaskorzeźb *Apostolów*, należy wykluczyć ewentualność, by mogła istnieć niezachowana umowa z Janem Kruszanowskim, która obejmowałaby figuralne partie dekoracji rzeźbiarskiej stalli. Obydwie zachowane umowy z artystą (na dekorację stalli i filarów) zostały wpisane do księgi fabrycznej na jej kolejnych stronach, CPAH-Lw., 197/2/1159, k. 5v–6v. Księga zachowała oryginalną foliację i brak śladów, by usuwano z niej jakiegokolwiek dokumenty.

Il. 11. Portret kanonika Józefa Barszczewskiego, 1757, Lwów, Muzeum Archidiecezjalne w organizacji, fot. D. Błażewski

Il. 12. Portret biskupa Samuela Głowińskiego, Lwów, pałac arcybiskupi, fot. D. Błażewski

gałązki laurowe – są w swej neutralności niemal ponadczasowe. Jedyne miejsce, gdzie pojawiła się płomienista stylizacja rocaille to wspomniane już woluty. Drobne elementy figuralne wykonane przez Kruszanowskiego – postacie Matki Boskiej Niepokalanej, spełniające w stallach funkcję znaków heraldycznych, są utrzymane w typowej, dość powierzchownie potraktowanej stylistyce szkoły lwowskiej.

Na osobną uwagę zasługują elementy dekoracji stali, które wiążą się z tożsamością użytkującego je gremium, tj. kapituły katedralnej. Jak już wspomniano, są to: godło kapituły – postać Matki Boskiej Niepokalanej depreczającej węża, stojącej na globie, który z kolei spoczywa na lwie, oraz dystynktorium kapitulne. Owo odznaczenie dla członków kapituły lwowskiej zostało ustanowione przez papieża w r. 1743 i było wzorowane na Orderze Orła Białego. Na jego awersie umieszczono godło kapituły, a na rewersie orła z rozpostartymi skrzydłami. Takie określenie hierarchii stron znaku wynika z ikonografii – na trzech portretach kanoników lwowskich, na których odwzorowano dystynktoria, są one ukazane od strony zawierającej postać Matki Boskiej Niepokalanej na globie i lwie. Po I rozbiore kraju orzeł na rewersie został zastąpiony przez płasko modelowany krzyż łaciński. Nie uratowało to pierwotnego dystynktorium i w r. 1777 władze austriackie narzuciły jego zupełnie odmienny wzór¹⁴. Na stallach przedstawiono dystynktorium z orłem, a więc w zasadzie od strony rewersu¹⁵, choć właśnie ten jego widok

¹⁴ J.T. Petrus, *Dystynktoria łacińskiej kapituły katedralnej we Lwowie*, [w:] *Arx felicitatis. Księga ku czci Profesora Andrzeja Rottermunda w sześćdziesiątą rocznicę urodzin od przyjaciół, kolegów i współpracowników*, Warszawa 2001, s. 289–296.

¹⁵ Zachował się zaledwie jeden egzemplarz dystynktorium z orłem na rewersie (Wrocław, Muzeum Historyczne). Jest to jednolity odlew z mosiądzu, który nigdy nie uzyskał wypełnienia ramion krzyża błękitno-białą emalią i prawdopodobnie nigdy nie był użytkowany (il. 10A–B). Na jego awersie Matkę Boską otaczają postacie Trójcy Świętej. Trzy pozostałe znane egzemplarze (Kraków, Muzeum Narodowe; dwa egzemplarze w zbiorach prywatnych) są niemal jednakowe (il. 10C). Mają dobrze zachowaną emalię, a figurka Matki Boskiej oraz krzyż zastępujący orła (efekt zmian po 1772) zostały wykonane osobno i nałożone na krzyż. Na żadnym z nich nie ma (i brak śladów, by kiedykolwiek było) przedstawienia Trójcy Świętej. Na portretach kanoników, na których widnieją dystynktoria, za każdym razem odwzorowano natomiast Trójcę Świętą (portrety kanoników: Józefa Barszczew-

mógł być uważany za najbardziej prestiżowy ze względu na podobieństwo do królewskiego orderu. Ewentualność, że na stallach widnieje wizerunek Orderu Orła Białego, którego kawalerem był arcybiskup Wacław Hieronim Sierakowski (na tym poziomie szczegółowości przedstawienia orderu i rewersu dystyngtorium są praktycznie nie do rozróżnienia), jest mało prawdopodobna, gdyż to odznaczenie nie było w żaden sposób związane z kapitułą katedralną. Przedstawienie dystyngtorium jako znaku szczególnej godności członków kapituły nie jest jedynym przypadkiem tego rodzaju. W katedrze w Kamieńcu Podolskim zachowało się kilka sprzętów ozdobionych wizerunkami dystyngtorium tamtejszej kapituły: stalle, zaplecek chrzcielnicy, kosz ambony oraz krzyż procesyjny¹⁶.

Dane historyczne dotyczące stali w katedrze łacińskiej w pełni współgrają z analizą ich formy. Na rozwarstwienie faz powstania zabytków pozwoliła z jednej strony analiza formalna, z drugiej zaś literalne odczytanie podstawowego źródła, czyli umowy z Janem Kruszanowskim. W ten sposób zyskaliśmy interesujący materiał dotyczący snycerki lwowskiej 1. tercji XVII wieku, najpewniej lat 20. tego stulecia. Tego rodzaju przykłady były dotąd praktycznie nieznane, co kontrastuje z bogactwem zabytków rzeźby w kamieniu. Niestety płaskorzeźby *Apostolów* z zaplecków stali katedralnych nie świadczą najlepiej o poziomie tej gałęzi sztuki lwowskiej w owym czasie. Bardzo efektowna forma projektów Martena de Vos, pełna ruchu i swoiście kaligraficznej urody kompozycji, została sprowadzona do ledwie poprawnych możliwości lwowskiego snycerza. Płaskorzeźby *Apostolów* pozwalają jednak na rozstrzygnięcie dylematu datowania ołtarza pochodzącego z katedry łacińskiej, zachowanego w cerkwi parafialnej w Żyrawce pod Lwowem. Mieczysław Gębarowicz uważał owo retabulum za tożsame z ołtarzem ufundowanym przez arcybiskupa Próchnickiego w 1616 roku¹⁷. Zestawienie jego form z płaskorzeźbami ze stali dowodzi, że mamy tu do czynienia z dziełami z zupełnie różnych okresów, a datowanie ołtarza na czas ok. 1688–1690¹⁸ zyskuje w ten sposób dodatkową podbudowę. Wyniki badań nad stallami katedralnymi przekreślają natomiast nadzieję na pozyskanie materiału do analizy twórczości snycerza Jana Kruszanowskiego, która stanowiła punkt wyjścia do podjęcia niniejszego tematu.

■ Summary

Along the side walls of the chancel of the Roman Catholic (called Latin) Cathedral in Lviv (Pol. Lwów, Germ. Lemberg), there are sumptuous canon stalls, consisting of two rows of seats on each side and backrests closed with pronounced entablatures. Until now, the prevailing opinion was that they were made in the years 1769–1770 by joiners from the village of Obroszyn, an estate owned by the archbishopric of Lviv, and decorated by the Lviv woodcarver Jan Kruszanowski in 1771. A closer analysis of the monument shows, however, that the stalls were created in two phases, separated by approximately 140 years. Their older part was funded by Łukasz Kaliński (1565–1633), a cathedral canon, and from 1626 Bishop of Nicopolis and Suffragan Bishop of Lviv. This phase includes the upper rows of seats, the backrest architecture with the crowning, and most of all a set of 12 reliefs depicting the Apostles, six of which are repetitions of the engravings made in 1578 by Hieronimus Wierix after the designs of Marten de Vos. The reliefs are accompanied by panels filled with the so-called fitting ornament (Germ. *Beschlagwerk*). Renovation, extension, and addition to the decorations of the stalls were undertaken as part of the cathedral interior modernization program during the pontificate of Archbishop Wacław Hieronim Sierakowski. The design was by ‘the Architect Esq.’, that is undoubtedly by Piotr Polejowski. The joiners from Obroszyn repaired the stalls’ structure (the panels of the backrests were replaced, but leaving the original reliefs)

skiego, 1757, Lwów, Muzeum Archidiecezjalne w organizacji, il. 11; Samuela Głowińskiego, jednocześnie sufragana lwowskiego, Lwów, pałac arcybiskupi, il. 12; Stanisława Rajmunda Jezierskiego, jednocześnie biskupa bakowskiego, 1752, Kraków, klasztor Dominikanów). Dystyngtorium biskupa Głowińskiego otrzymało przy tym formę gwiazdy orderowej dużych rozmiarów. Uwarunkowania powyższych rozbieżności nie są znane.

¹⁶ J.T. Petrus, *Dystyngtoria rzymskokatolickiej kapituły katedralnej w Kamieńcu Podolskim*, [w:] *Praxis atque theoria. Studia ofiarowane profesorowi Adamowi Malkiewiczowi*, red. J.K. Ostrowski, P. Krasny, A. Betlej, Kraków 2006, s. 269–285.

¹⁷ Gębarowicz, *op. cit.*, s. 9–25.

¹⁸ J. Piotrowski, *Lemberg und Umgebung (Żółkiew, Podhorce, Brzeżany und and.) Handbuch für Kunstliebhaber und Reisende*, Leipzig–Wien [1916]; s. 213; Adamski, Biernat, Ostrowski, Petrus, *op. cit.*, s. 152.

and added the front rows of seats. The work of Jan Kruszanowski are rocaille ornaments and reliefs with religious symbols and above all elements relating to the cathedral chapter, in the form of its coat of arms (Our Lady of the Immaculate Conception standing on a globe supported by a lion) and canon's badges (Lat. *distinctorium*, Pol. *dystynktorium*).